

Διάγραμμα μαθήματος

Κωδικός Μαθήματος THEO-570DL	Τίτλος Μαθήματος Δογματική, διορθόδοξοι και διαχριστιανικοί διάλογοι	Πιστωτικές Μονάδες ECTS 7,5
Προαπαιτούμενα Κανένα	Τμήμα Θεολογίας	Εξάμηνο Εαρινό
Κατηγορία Μαθήματος Υποχρεωτικό	Γνωστικό Πεδίο Δογματική, διορθόδοξοι και διαχριστιανικοί διάλογοι	Γλώσσα Διδασκαλίας Ελληνικά
Επίπεδο Σπουδών Μεταπτυχιακές σπουδές	Διδάσκων Καθηγητής Νίκος Νικολαΐδης	Έτος Σπουδών Α
Τρόπος Διδασκαλίας Εξ Αποστάσεως	Πρακτική Άσκηση	Συναπαιτούμενα Κανένα

Στόχοι μαθήματος

Οι βασικοί στόχοι του μαθήματος είναι:

- Κατανόηση του μεγέθους του κτιστού και ακτίστου και αντίληψη της οντολογικής διαφοράς ακτίστου και κτιστού και της οντολογικής σχέσης τους
- Κατανόηση του ακαταλήπτου του Θεού και προσέγγιση και του ακαταλήπτου της ουσίας και του κτιστού
- Κατανόηση του μεγέθους του παραδείσου, ως έκφραση της αγάπης του Θεού για τον άνθρωπο, του μεγέθους του ανθρώπου, ως ενοίκου και κυρίαρχου του παραδείσου και συνείδηση των αγαθών του παραδείσου
- Κατανόηση του σκοπού της Εκκλησίας, της σχέσης της Εκκλησίας με την κτίση και τον άνθρωπο και της Εκκλησίας ως σώμα Χριστού
- Κατανόηση του σκοπού και της κατασκευής των αγγέλων, της σχέσης αγγέλων και ανθρώπων και των ευεργετικών αποτελεσμάτων της προστασίας των αγγέλων
- Κατανόηση της κτίσης ως μέρους της δημιουργίας
- Κατανόηση της άρρηκτης σχέσης των θείων προσώπων
- Κατανόηση του τρόπου ενανθρώπισης του Θεού Λόγου
- Κατανόηση της οντολογίας του θανάτου και συνειδητοποίηση του γεγονότος του θανάτου αλλά και του “θείου ευεργετήματός του”
- Μελέτη της ιστορίας των δογμάτων και κατανόηση ότι τα δόγματα είναι κεφάλαια σωτηρίας
- Συστηματοποίηση της χριστιανικής διδασκαλίας της Ορθόδοξης Εκκλησίας συγκριτικά με τις άλλες ομολογίες
- Γνώση επί των θεμάτων, όπως η οικουμενική κίνηση και οι σύγχρονες αιρέσεις

Μαθησιακά αποτελέσματα

Οι μεταπτυχιακοί φοιτητές / μεταπτυχιακές φοιτήτριες θα μπορούν:

- Να αποκτήσουν στέρεα γνώση των βασικών αρχών της χριστιανικής θεολογίας, βαθιά αντίληψη της ιστορίας της χριστιανικής σκέψης και ειδικότερα των περιόδων της Πατερικής, Καθολικής και Προτεσταντικής αναπτύξεως και των συγχρόνων τάσεων και πλήρη ενημέρωση των προκλήσεων, που αντιμετωπίζει η χριστιανική ορθοδοξία
- Να κατανοήσουν τον τρόπο, με τον οποίο προέκυψε η δογματική διδασκαλία της Εκκλησίας στο πλαίσιο του ιστορικού γίνεσθαι και να εξοικειωθούν με τις ερμηνευτικές εκείνες προϋποθέσεις, που θα επιτρέπουν την κατανόηση της διαδικασίας της ανάπτυξης των χριστιανικών δογμάτων και της άρρηκτης σύνδεσής τους με την εμπειρία και τη ζωή της Εκκλησίας
- Να αποκτήσουν τις απαραίτητες πρώτες δεξιότητες ανάλυσης και ερμηνείας της κειμενικής παράδοσης, που σχετίζεται με τη συνοδική πράξη της αρχαίας Εκκλησίας
- Να ευαισθητοποιηθούν σε μεθοδολογικά ζητήματα, που ανακύπτουν από τη γόνιμη αντιπαράθεση των Πατέρων της αρχαίας Εκκλησίας με αιρέσεις, όπως ο αρειανισμός και ο νεστοριανισμός
- Να μελετήσουν τους όρους “κτιστό” και “άκτιστο”, να καθορίσουν την οντολογική σχέση “ακτίστου” και “κτιστού” και να κατανοήσουν το άπειρο και ακατάληπτο της θείας ουσίας και το άψαυστο της ουσίας των όντων
- Να κατανοήσουν την έννοια του αισθητού και νοητού (πνευματικού) παραδείσου που νοείται ως συμπαντικός κόσμος και ως η αρχέγονη προπρωτική κατάσταση του ανθρώπου. “Φυτοῖς ἀειθαλέσι κομῶν, εὐωδίας πλήρης, φωτὸς ἔμπλεως, ὥρας ἀπάσης αἰσθητῆς καὶ κάλλους ὑπερβαίνων ἐπίνοιαν, θεῖον ὄντως χωρίον καὶ ἄξιον τοῦ κατ’ εἰκόνα Θεοῦ ἐνδιαίτημα” (Ιωάννης Δαμασκηνός, Ἐκδοσις ακριβῆς της ορθοδόξου πίστεως, Κεφ. 25, περί παραδείσου)
- Να κατανοήσουν τον όρο “Εκκλησία”, που είναι το “μυστήριο των μυστηρίων”
- Να κατανοήσουν την έννοια των αγγέλων, που είναι πνευματικά δημιουργήματα του Θεού. Οι Άγγελοι προκειμένου να διακονούν το έργο, που ο Θεός τους αναθέτει, έχουν την ικανότητα να αποκτούν, στο μέτρο της κτιστής φύσης τους, εμπειρία της θεωρίας του Θεού και ένεκα αυτής της θεοπτίας τους, αναπέμπουν ακατάπαυστα δοξολογία προς τον τριαδικό Θεό
- Να κατανοήσουν το υπερέχον της δημιουργίας του ανθρώπου, που νοηματοδοτεί τον κόσμο, καθώς το κατ’ εικόνα είναι το δώρο, η προίκα και το καθ’ ομοίωσιν είναι το δυναμικό και προοδευτικό κατόρθωμα. Να κατανοήσουν την κτίση ως μέρος της δημιουργίας. Κορύφωμα της χρήσης της ύλης αποτελεί το μυστήριο της ενανθρώπισης του Λόγου του Θεού, όπως και το μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας. Να κατανοήσουν επίσης ότι η ύλη είναι εκ φύσεως αγαθή και αποβαίνει εργαλείο στα χέρια του Θεού για τη σωτηρία του ανθρώπου
- Να μελετήσουν τις θείες ενέργειες, καθώς ο κόσμος είναι προϊόν των θείων ενεργειών και όχι της θείας ουσίας. Οι θείες ενέργειες είναι άκτιστες, τα παρακολουθήματά τους είναι κτιστά. Οι θείες ενέργειες, ως το όντος ων και ως δραστική κίνηση της θείας ουσίας, παράγουν και διακρατούν στο είναι τα κτιστά όντα
- Να μελετήσουν το μυστήριο της Εκκλησίας και της εκκλησιολογική ζωής του ανθρώπου
- Να κατανοήσουν ότι η ορθόδοξη πίστη, με βάση τη θεία αποκάλυψη, κινείται σε δύο μεγέθη: το της Θεολογίας και της Οικονομίας και ότι δεν συναρτάται ούτε εξαρτάται η Θεολογία από την Οικονομία. Να κατανοήσουν επίσης τον ρόλο της Θεοτόκου στην παλαιά Οικονομία
- Να κατανοήσουν το τέλειο των δύο εν Χριστώ φύσεων ως αναγκαία προϋπόθεση της ανθρώπινης σωτηρίας και της καθ’ υπόστασιν ένωσης του ανθρώπου με τον Χριστό

- Να κατανοήσουν τη αγάπη του Θεού για τον άνθρωπο
- Να κατανοήσουν ότι η πίστη αποτελεί θείο εμπίστευμα στην Εκκλησία και ότι έχουμε καθήκον γνώσης της πίστεώς μας

Περιεχόμενο μαθήματος

Περιεχόμενο του μαθήματος:

Μελετώνται:

- Βασικές αρχές της χριστιανικής θεολογίας και της ιστορίας της χριστιανικής σκέψεως
- Η δογματική διδασκαλία της Εκκλησίας στο πλαίσιο του ιστορικού γίνεσθαι και οι ερμηνευτικές προϋποθέσεις κατανόησης της διαδικασίας ανάπτυξης των χριστιανικών δογμάτων και της σύνδεσής τους με την εμπειρία και τη ζωή της Εκκλησίας
- Ανάλυση και ερμηνεία της κειμενικής παράδοσης, που σχετίζεται με τη συνοδική πράξη της αρχαίας Εκκλησίας
- Μελέτη μεθοδολογικών ζητημάτων, που ανακύπτουν από την αντιπαράθεση των Πατέρων της αρχαίας Εκκλησίας με αιρέσεις
- Το μέγεθος του ακτίστου και κτιστού, “το άπειρο της θείας ουσίας”, κατά τον Άγιο Ιωάννη Δαμασκινό και ο συσχετισμός της με την “κατανόηση” των θείων ενεργειών και τη διαμέσου αυτών οντολογική σχέση Θεού και ανθρώπου
- Ο παράδεισος, που παραμένει και αποτελεί το ενδιαίτημα του ανθρώπου στην εσχατολογική του προοπτική. Ο κάθε άνθρωπος καλείται να συνειδητοποιήσει αυτό το γεγονός ως έκφραση της “εις τέλος” αγάπης του Θεού
- Το μέγεθος της Εκκλησίας ως έκφραση της αγάπης του Θεού και το προνόμιο να είμαστε μέλη της Εκκλησίας
- Οι άγγελοι, που αποτελούν μέγα κεφάλαιο στο έργο σύνολης της δημιουργίας και, προπάντων, σε ό,τι αφορά στον άνθρωπο
- Η κατασκευή του ανθρώπου και το υπέροχο του ανθρωπίνου προσώπου εξαιτίας της θεικής του προικός. Η ύλη και άρα η κτίση που είναι εκ φύσεως καλή, γιατί αγαθός είναι ο κατασκευαστής της
- Η Θεολογία ως άρρητο μυστήριο
- Οι δύο εν Χριστώ φύσεις, που είναι το κεφάλαιο της σωτηρίας μας
- Ο παιδαγωγός του ανθρώπου Θεός και το μυστήριο της σωτηρίας του
- Το θλιβερό αλλά και ενθαρρυντικό περιεχόμενο του θανάτου
- Η ορθόδοξη χριστιανική ζωή που είναι ανεννόητη χωρίς το ορθόδοξο δόγμα

Μαθησιακές δραστηριότητες και διδακτικές μέθοδοι

Διαλέξεις, σεμινάρια, παρακολούθηση μαθημάτων, ατομική καθοδήγηση

Μέθοδοι αξιολόγησης

Εβδομαδιαίες δραστηριότητες, γραπτή εργασία και τελική γραπτή εξέταση

Απαιτούμενα διδακτικά εγχειρίδια και βιβλιογραφία

Πηγές

Πατέρων - Ἐκκλησιαστικῶν καὶ Ἀρχαίων Συγγραφέων καὶ Συλλογῶν

- 1 Μ. Ἀθανασίου, Περί Διονυσίου Ἀλεξανδρείας, PG 25
 - α Ἐπιστολή, Ὅτι ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος ... ἐξέθετο πρεπόντως καὶ εὐσεβῶς κατὰ τῆς Ἀρειανικῆς αἵρέσεως τὰ ὀρισθέντα, PG 25
 - β Περί ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου, PG 25
 - γ Λόγος κατὰ Ἑλλήνων, PG 25
 - δ Πρὸς Σεραπίωνα, PG 26
 - ε Κατὰ Ἀρειανῶν, PG 26
 - στ Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀντωνίου, PG 26
 - ζ Κατὰ Ἀπολιναρίου, PG 26
 - η Ἐπιστολή, Περί τῶν γενομένων ἐν τῇ Ἀριμίνῳ τῆς Ἰταλίας καὶ ἐν Σελευκείᾳ τῆς Ἰσαυρίας Συνόδων, PG 26
 - θ Ἐπιστολή πρὸς τοὺς ἐν τῇ Ἀφρικῇ ἐπισκόπους, PG 26
 - ι Ἐπιστολή 24, Ἑορταστική, PG 26
- 2 Ἀκινάτη, Θ., Summa Theologica 1
- 3 Ἀλεξάνδρου Ἀλεξανδρείας, Ἐπιστολή πρὸς Ἀλέξανδρον ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως, PG 18
- 4 Ἀριστείδου, Ἀπολογία, PG 5
- 5 Ἀριστοτέλους, Κατηγορίαι 5· 6· 7· 13
 - α Μετὰ τὰ φυσικά, Β, Η, Θ
- 6 Ἀλεξάνδρου Λυκοπόλεως, Ἐπιστρέφαντος ἐξ ἔθνων πρὸς τὰς Μανιχαίου δοξασίας, PG 18
- 7 Ἀπολλωνίου, Ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ βιβλίου κατὰ Φρυγῶν, PG 5
- 8 Ἀρκλά, Ιω., Κανῶν Πεντηκοστῆς
- 9 Ἀρχέλαου Μεσοποταμίας, Διάξεις πρὸς τὸν αἰρεσιάρχη Μάνητα, PG 10
- 10 Βαλαμώνος, Θ., Περί αἰρετικῶν καὶ Μανιχαίων καὶ Σαμαρειτῶν, PG 138
- 11 Βαρβερίνος Κώδικας
- 12 Βαρνάβα, Ἐπιστολή, ΒΕΠ, τόμ. 2
- 13 Μ. Βασιλείου, Ἀνατρεπτικός Ἀπολογητικοῦ Εὐνομίου, PG 29
 - α Ὅμιλία 1, Εἰς τὴν Ἐξαήμερον, PG 29
 - β Ὅμιλία 2, Εἰς τὴν Ἐξαήμερον, PG 29
 - γ Κατὰ Εὐνομίου, PG 30
 - δ Ὅμιλία εἰς τὸν 115 Ψαλμόν, PG 30
 - ε Λόγος 1, Περί τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς, PG 30
 - στ Εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Παροιμιῶν, PG 31
 - ζ Κατὰ Σαβελλιανῶν καὶ Ἀρείου καὶ τῶν Ἀνομοίων, PG 31

	η	Πρός τούς νέους, ὅπως ἂν ἐξ Ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων, PG 31
	θ	Ὅμιλία εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ Γέννησιν, PG 31
	ι	Ὅροι κατ' ἐπιτομήν, PG 31
	ια	Ἀσκητικαὶ Διατάξεις, PG 31
	ιβ	Ἐπιστολή 199, κανῶν 18, Υ. Courtonne 2, 155, 12 καὶ 156, 31
	ιγ	Ἐπιστολή 234, Ἀμφιλοχίῳ ἐπισκόπῳ, PG 32
	ιδ	Περί ἁγίου Πνεύματος, PG 32
	ιε	Ἐπιστολή 234, PG 32
	ιστ	Ἐπιστολή 210, Τοῖς κατὰ Νεοκαισάρειαν λογιωτάτοις, PG 32
	ιζ	Ἐπιστολή 214, Τερεντίῳ κόμητι, PG 32
	ιη	Ἐπιστολή 52, Κανονικαῖς, PG 32
	ιθ	Ἐκ τῆς 36ης ἐπιστολῆς πρὸς Ἰουλιανόν τὸν παραβάτην, PG 32
14		Γελασίου Κυζίκου, Τῶν κατὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον πραχθέντων, PG 85
	α	Σύνταγμα τῶν κατὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον πραχθέντων, PG 85
15		Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως, δ' Στιχηρὸν Ἰδιόμελον, Αἴνοι ἑορτῆς τῶν Θεοφανείων
	α	Ἐπιστολή πρὸς Θωμᾶν, ἐπίσκοπον Κλαυδιουπόλεως, PG 98
		Γεωργίου Νικομηδείας, Λόγος εἰς τὴν σύλληψιν καὶ ἀπότεξιν τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, PG 100
16		Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 14, Περί φιλοπτωχίας, PG 35
	α	Λόγος 28, Θεολογικός 2, PG 36
	β	Λόγος 29, Θεολογικός 3, PG 36
	γ	Λόγος 31, Θεολογικός 5, PG 36
	δ	Λόγος 38, Εἰς τὰ Θεοφάνια, εἶπουν Γενέθλια τοῦ Σωτῆρος, PG 36
	ε	Λόγος 41, Εἰς τὴν Πεντηκοστήν, 5, PG 36
	στ	Λόγος 43, Ἐπιτάφιος εἰς τὸν Μέγα Βασίλειον, PG 36
	ζ	Ἐπιστολή 101, Πρὸς Κληδόνιον πρεσβύτερον κατὰ Ἀπολιναρίου ἐπιστολή 1, PG 37
17		Γρηγορίου Νύσσης, Περί τῆς ἐξαήμερου, PG 44
	α	Περί κατασκευῆς ἀνθρώπου, PG 44
	β	Περί τοῦ τί ἐστι τό κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν, PG 44
	γ	Εἰς τὸν Ἐκκλησιαστήν, ὁμιλία 4, PG 44
	δ	Εἰς τὰ τῆς Γραφῆς ῥήματα· Ποιήσωμεν ἀνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ ὁμοίωσιν, PG 44
	ε	Εἰς τὴν Κυριακὴν Προσευχῆν, PG 44
	στ	Λόγος Κατηχητικός, PG 45
	ζ	Κατὰ Μανιχαίων λόγος, PG 46
	η	Λόγος περὶ θεότητος Υἱοῦ καὶ Πνεύματος καὶ ἐγκώμιον εἰς τὸν δίκαιον Ἀβραάμ, PG 46
	θ	Εἰς τὸν βίον τῆς ὁσίας Μακρίνης, ΕΠΕ, τόμ. 9. (PG 46)
18		Γρηγορίου Παλαμά, Λόγος ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἠσυχάζοντων, Π. Κ. Χρήστου, Συγγράμματα, τόμ. Α΄
	α	Περί ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, Π. Κ. Χρήστου, Συγγράμματα, τόμ. Α΄
	β	Ἐπιστολή Γ΄ πρὸς Ἀκίνδυνον, Π. Κ. Χρήστου, Συγγράμματα, τόμ. Α΄
	γ	Διάλογος Ὁρθοδόξου μετὰ βαρλααμίτου, Π. Κ. Χρήστου, Συγγράμματα, τόμ. Β΄
	δ	Περί ἐνώσεως καὶ διακρίσεως, Π. Κ. Χρήστου, Συγγράμματα, τόμ. Β΄
	ε	Περί θείων ἐνεργειῶν, Π. Κ. Χρήστου, Συγγράμματα, τόμ. Β΄
	στ	Θεοφάνους, Π. Κ. Χρήστου, Συγγράμματα, τόμ. Β΄
	ζ	Πρὸς Ἀκίνδυνον Ἀντιρρητικός, Π. Κ. Χρήστου, Συγγράμματα, τόμ. Γ΄
	η	Κεφάλαια ἑκατὸν πενήτηκοντα, Π. Κ. Χρήστου, Συγγράμματα, τόμ. Ε΄

- θ Κεφάλαια πενήντα, Π. Κ. Χρήστου, Συγγράμματα, τόμ. Ε΄
 ι Προσωποποιΐαι, ἤτοι διάλογος ψυχῆς καί σώματος, PG 150
 ια Ὅμιλία 1θ΄, Εἰς τό κατά τήν Σαμαρείτιδα τοῦ Χριστοῦ εὐαγγέλιον, ΕΠΕ, τόμ. 9
 ιβ Ὅμιλία 39, Διά τήν ἀθήη καί ἀθρόαν τοῦ θανάτου τηνικαῦτα πληγῆν, PG 151
 ιγ Ὅμιλία 43, Περί τῆς Χαναναίας, ΕΠΕ, τόμ. 11
 ιδ Ὅμιλία 52, Κατά τήν εἰς τά ἅγια τῶν ἁγίων εἴσοδον τῆς πανυπεράγνου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, ΕΠΕ, τόμ. 11
 ιε Ὅμιλία 53, Εἰς τήν εἴσοδον εἰς τά Ἅγια τῶν Ἁγίων τῆς Δεσποίνης Θεοτόκου, ΒΕΠ, τόμ. 11
 ιστ Ὅμιλία 53, Εἰς τήν πρός τά Ἅγια τῶν Ἁγίων καί τῶν ἐν αὐτοῖς βίον τῆς Δεσποίνης Θεοτόκου, ΕΠΕ, τόμ. 11
 ιζ Ὅμιλία 59, Κατά τήν ἐορτήν τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου, ΕΠΕ, τόμ. 11
 19 Διαταγαί Ἀποστόλων, PG 1
 20 Διδαχή των δώδεκα Ἀπόστολων, ΒΕΠ, τόμ. 2
 21 Διδύμου Ἀλεξανδρέως, Κατά Μανιχαίων, PG 39
 22 Διονυσίου Ἀλεξανδρείας, Ἀποσπάσματα, PG 10
 23 Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, Περί θείων ὀνομάτων, PG 3
 α Περί οὐρανοῦ ἱεραρχίας, PG 3
 β Ἐπιστολή ἐννέα Τίτῳ ἱεράρχῃ, PG 3
 24 *Εἰρηναίου*, Ἐλεγχος καί ἀνατροπή τῆς ψευδωνύμου γνώσεως, PG 7
 α Κατά αἰρέσεων, PG 7
 25 Ἐπιφανίου, Πανάριον, PG 41
 α Πανάριον, Ἐπιστολή Ἐπιφανίου πρός τοὺς περὶ Ἀκάκιον καί Παῦλον πρεσβυτέρους, PG 41
 β Πανάριον, Κατά Κηρινθιανῶν, 38, PG 41
 γ Πανάριον, Κατά Ἐγκρατιτῶν, 47, PG 41
 δ Πανάριον, Κατά Φρυγαστῶν, 48, PG 41
 ε Πανάριον, Κατά Κυϊντιλιανῶν, 49, PG 41
 στ Πανάριον, Κατά Μελχισεδεκιανῶν, 55, PG 41
 ζ Πανάριον, Κατά Νοητιανῶν, 57, PG 41
 η Πανάριον, Κατά Σαβελλιανῶν, 62, PG 41
 θ Πανάριον, Κατά Ὁριγενιστῶν, 64, PG 41
 ι Πανάριον, Κατά Παύλου Σαμοσατέως, 65, PG 42
 ια Πανάριον, Κατά Μανιχαίων, 66, PG 42
 ιβ Πανάριον, Κατά Ἀρειομανιτῶν, 69, PG 42
 ιγ Πανάριον, Ἐπιστολή Ἀρείου πρός Εὐσέβιον Νικομηδείας, 69, PG 42
 ιδ Ἐπιστολή Ἀρείου πρός Ἀλέξανδρον Ἀλεξανδρείας, Πανάριον, 69, PG 42
 ιε Πανάριον, Περί Αὐδιανῶν, 70, PG 42
 ιστ Πανάριον, Ὑπομνηματισμός, 73, PG 42
 ιζ Πανάριον, Κατά Ἡμιαρείων, 73, PG 42
 ιη Πανάριον, Κατά Πνευματομάχων, 74, PG 42
 ιθ Πανάριον, Κατά Ἀνομοίων, 76, PG 42
 κ Πανάριον, Συνταγμάτιον Ἀετίου, 76, PG 42
 κα Πανάριον, Συνταγμάτιον Ἀετίου Ἀνατροπή, PG 42
 κβ Πανάριον, Κατά Διμοιριτῶν, 77, PG 42
 κγ Πανάριον, Κατά Ἀντιδικομαριανιτῶν, 78, PG 42
 κδ Πανάριον, Κατά Κολλυριδιανῶν, 79, PG 42

- κε Πανάριον, Ἐπιστολή Μαρκέλλου πρὸς Ἰούλιον Ρώμης, PG 42
 κστ Εἰς τὴν ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, (νόθον ἔργο), PG 43
 κζ Ἄγκυρωτός, PG 43
 κη Ἄγκυρωτός, *Epistola ad Joannem episcopum Jerosolymorum (divo Hieronymo presbytero interprete)*, PG 43
 26 Ἐπιφανίου Κατάνης (Διακόνου), Λόγος ἐγκωμιαστικός τῇ ἀγία (Ζ΄ Οἰκ.) Συνόδῳ, PG 98
 27 Ἐρμά, Ποιμὴν, ΒΕΠ, τόμ. 3
 28 Εὐσεβίου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, PG 20
 α Κατὰ Μαρκέλλου, PG 24
 29 Ἐφραίμ Σύρου, Ὑπὲρ τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου καὶ Τόμου τοῦ ἀγίου Λέοντος, PG 86
 30 Εὐνομίου, Ἀπολογητικός, PG 30
 31 Ζωνάρα, Ιω. - Βαλσαμώνος, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν Κανόνων, Ἀθήνησι 1852
 32 Θεοδώρου Στουδίτου, Ἀντιρρητικός κατὰ εἰκονομάχων, PG 99
 33 Ἰγνατίου Θεοφύφου, Ἐπιστολές, ΒΕΠ, τόμ. 2 καὶ PG 5
 34 Ἰωσήφ Ὑμνογράφου, Ἀκάθιστος ὕμνος
 35 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, PG 94
 α Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἀγίας εἰκόνας, Λόγοι τρεῖς, PG 94
 β Κατὰ Μανιχαίων διάλογος, PG 94
 γ Εἰς Ἐπιστολὴν πρὸς Φιλιππησίους, PG 95
 δ Ὁμιλία εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν, PG 96
 ε Κανόνας Χριστουγέννων, ἡ Ὁδὴ, Μηναιῶν Δεκεμβρίου
 στ Λόγος 2, Εἰς τὴν ξηρανθεῖσαν συκὴν, PG 96
 ζ Καταβασία, Ἰαμβικός Εἰρμός, Ὁδὴ ζ, Ἐορτὴ τῶν Θεοφανείων, Μηναιῶν Ἰανουαρίου
 η Λόγος εἰς τὸ Γενέσιον τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας, PG 96
 θ Λόγος 5, Εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν τῆς Θεοτόκου, PG 96
 ι Λόγος 8, Ἐγκώμιον εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου, PG 96
 ια Λόγος 10, Εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου, PG 96
 36 Ἰωάννου Κλίμακος, Κλίμαξ, PG 88
 37 Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Ὁμιλία εἰς Εὐτρόπιον πατρίκιον καὶ ὕπατον, PG 52
 α Ἰννοκεντίῳ ἐπισκόπῳ Ῥώμης, PG 52
 β Εἰς τὴν Γένεσιν, PG 54
 γ Εἰς τὸν Ψαλμὸν 5, PG 55
 δ Ὁμιλία 41, Εἰς τὴν Α΄ πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολὴν, PG 61
 ε Ὁμιλία 10, Εἰς τὴν Β΄ πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολὴν, PG 61
 στ Ὁμιλία 41, Εἰς τὴν Α΄ πρὸς Θεσσαλονικεῖς Ἐπιστολὴν, PG 61
 ζ Ὑπόμνημα εἰς τὴν Πρὸς Ἐφεσίους Ἐπιστολὴν, PG 62
 η Ὁμιλία Β΄, PG 63
 38 Ἰσαάκ Σύρου, Ἀσκητικά, Λόγος 20, Λειψία 1770
 39 Ἰουστίνου, Ἀπολογία πρώτη ὑπὲρ Χριστιανῶν, PG 6
 α Διάλογος Πρὸς Τρύφωνα, PG 6
 40 Κλήμεντος, Ἐπιστολὴ Πρὸς Κορινθίους Α΄, ΒΕΠ, τόμ. 1
 α Πρὸς Κορινθίους Β΄, ΒΕΠ, τόμ. 1
 41 Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως, Στρωματεῖς, PG 8
 α Στρωματεῖς, PG 9

- 42 Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Γλαφυρῶν εἰς τὴν Γένεσιν, PG 69
 α Εἰς τὸν 8ον Ψαλμὸν, PG 69
 β Εἰς τὸν προφήτην Ἰωήλ, PG 71
 γ Ἐξήγησις εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον, PG 72
 δ Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, PG 73
 ε Ἐρμηνεία εἰς τὴν Πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολὴν, PG 74
 στ Ἐρμηνεία εἰς τὴν Πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολὴν Α΄, PG 74
 ζ Ἐρμηνεία εἰς τὴν Πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολὴν, PG 74
 η Περί ἐνανθρωπήσεως, PG 75
 θ Περί τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ μονογενοῦς, PG 75
 ι Θησαυρός 7, PG 75
 ια Κατὰ ἀνθρωπομορφιτῶν, PG 76
 ιβ Ὅτι Θεοτόκος ἡ ἀγία Παρθένος, PG 76
 ιγ Ὁμιλία 11, Ἐγκώμιον εἰς τὴν ἀγίαν Μαρίαν τὴν Θεοτόκον, PG 77
 ιδ Ὁμιλία 15, Περί τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου, PG 77
 ιε Ἐπιστολή 4, Πρὸς Νεστόριον, PG 77
 ιστ Ἐπιστολή 39, PG 77
 ιζ Ἐπιστολή 46, PG 77
- 43 Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, Πρὸς Θαλάσσιον, Περί διαφόρων ἀπόρων, PG 90.
 α Ἔργα θεολογικά καὶ πολεμικά, Πρὸς Μαρτῖνον, PG 91
 β Μυσταγωγία, PG 91
 γ Πρὸς Θαλάσσιον, Περί διαφόρων ἀποριῶν, PG 91
- 44 Νείλου Ὀσίου, Ἐπιστολή 4, Πτολεμαίῳ Συγκλητικῷ, PG 79
- 45 Νεοφύτου Ἐγκλείστου, Περί τοῦ Χριστοῦ ἐντολῶν, Συγγράμματα, ἐκδ. Ἰ. Μ. Ἁγίου Νεοφύτου, τόμ. Α΄
 α Τυπικὴ Διαθήκη, Συγγράμματα, ἐκδ. Ἰ. Μ. Ἁγίου Νεοφύτου, τόμ. Β΄
 β Ἐρμηνεία τοῦ Ψαλτῆρος, Συγγράμματα, ἐκδ. Ἰ. Μ. Ἁγίου Νεοφύτου, τόμ. Δ΄
 γ Ἐρμηνεία Κανόνων Δεσποτικῶν Ἑορτῶν, Συγγράμματα, ἐκδ. Ἰ. Μ. Ἁγίου Νεοφύτου, τόμ. Ε΄
 δ Πεντηκοντακέφαλον, Συγγράμματα, ἐκδ. Ἰ. Μ. Ἁγίου Νεοφύτου, τόμ. Α΄
 ε Βίβλος Κατηγήσεων, Συγγράμματα, ἐκδ. Ἰ. Μ. Ἁγίου Νεοφύτου, τόμ. Β΄
 στ Πανηγυρική, Α΄, Συγγράμματα, ἐκδ. Ἰ. Μ. Ἁγίου Νεοφύτου, τόμ. Γ΄
- 46 Νικηφόρου Καλλίστου, Περί Μάνεντος τοῦ αἰρεσιάρχου, ἀφ’ οὗ καὶ οἱ Μανιχαῖοι τὴν ἐπωνυμίαν εἶχον· καὶ τῆς αἵρέσεως αὐτῶν, PG 145
 α Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, PG 146
- 47 Παύλου Μοναχοῦ, (Μονῆς Εὐεργέτιδος), Εὐχή Ἀποδείπνου εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον
- 48 Σωζομένου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, PG 67
- 49 Σωκράτους, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, PG 67
- 50 Τερτυλλιανοῦ, Adversus Hermogenem, PL 2
- 51 Φιλοστοργίου, Ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱστοριῶν, PG 65
- 52 Φωτίου, Ἐπιστολή 24, Μητροπολίτη Ἀκυλείας, PG 102
 α Διήγησις περὶ τῆς Μανιχαίων ἀναβλαστήσεως εἰς λόγους δ΄, PG 102

Ἑλληνικὴ βιβλιογραφία

- 1 Βλάχος, Ι., Πρόσωπο και ελευθερία, Λεβαδεΐα 1991
 2 Γιοκαρίνης, Κ., Η ιερωσύνη των γυναικών στο πλαίσιο της Οικουμενικής κρίσης, Κατερίνη 1995

- 3 Θεοδώρου, Α., Ιστορία των δογμάτων, том. Α΄, εν Αθήναις 1963
- 4 Καρμίρη, Ιω., Τα δογματικά και συμβολικά μνημεία της Ορθοδόξου Καθολικής Εκκλησίας, Τόμος Α΄, εν Αθήναις 1960
- 5 Μαντζαρίδης, Γ., Χριστιανική ηθική, Θεσσαλονίκη 1995
- 6 Μαρτζέλος, Γ., Ορθοδοξία και σύγχρονοι διάλογοι, Θεσσαλονίκη 2008
- 7 Μαρτζέλος, Γ., Ορθόδοξο δόγμα και θεολογικός προβληματισμός, Θεσσαλονίκη 1993
- 8 Μαρτζέλος, Γ., Ουσία και ενέργειαι του Θεού κατά τον Μέγαν Βασίλειο, Θεσσαλονίκη 1984
- 9 Μαρτσούκας, Ν., Κόσμος, άνθρωπος, κοινωνία κατά τον Μάξιμο Ομολογητή, Αθήνα 1980
- 10 Μουτσουλάς, Ηλ., Γρηγόριος Νύσσης, βίος, συγγράμματα, διδασκαλία, Αθήναι 1997
- 11 Νιάρχος, Κ., Θεμελιώδεις έννοιες της Φιλοσοφίας, Άθήναι 1985
- 12 Νικολαΐδης, Ν., “Η εκ του μη όντος δημιουργία των όντων εκ του Όντος, κατά τον Άγιο Γρηγόριο Παλαμά”. Στο Ανάλεκτα, Θεσσαλονίκη 2002
- 13 Νικολαΐδης, Ν., Ανάλεκτα, том. Α΄, Θεσσαλονίκη 2002
- 14 Νικολαΐδης, Ν., Αποστολικοί Πατέρες, Γραμματολογική και Θεολογική προσέγγιση, Θεσσαλονίκη 2002
- 15 Νικολαΐδης, Ν., Γιατί ο θάνατος και πέραν του τάφου;, Γ΄ έκδοση, Θεσσαλονίκη 2016
- 16 Νικολαΐδης, Ν., Η εικονομαχία και η εικονολογία του Αγίου Ιωάννου του Δαμασκηνού, Θεσσαλονίκη 2007
- 17 Νικολαΐδης, Ν., Η τριαδολογία του αγίου Επιφανίου Κύπρου, Θεσσαλονίκη 1999
- 18 Νικολαΐδης, Ν., Θέματα Πατερικής Θεολογίας, Θεσσαλονίκη 2019
- 19 Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου Αθηνών και Λεμεσού, “Ο Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς στην ιστορία και το παρόν”, Άγιον Όρος 2000
- 20 Ρωμανίδης, Ιω., Δογματική και Συμβολική Θεολογία της Ορθοδόξου Καθολικής Εκκλησίας, том. Α΄, Θεσσαλονίκη 1983
- 21 Ρωμανίδης, Ιω., Το προπατορικό αμάρτημα, Αθήναι 1989
- 22 Χρήστου, Κ., Ελληνική Πατρολογία, том. Β΄, Θεσσαλονίκη 1978
- 23 Χρήστου, Κ., Ελληνική Πατρολογία, том. Γ΄, Θεσσαλονίκη 1987
- 24 Χρήστου, Κ., Ελληνική Πατρολογία, том. Δ΄, Θεσσαλονίκη 1989

Ξένη βιβλιογραφία

- 1 Rahner, K., The Trinity, Paris 1970
- 2 Schultze, B., Das Filioque bei Epiphanius von Cypren (im Ancoratus), in Ostkirchliche Studien (Würzburg) 435 (1986)
- 3 Schultze, B., Das Filioque bei Epiphanius von Cypren (im Panarion), in Ostkirchliche Studien (Würzburg) 36 (1987)
- 4 Stiegele, P., Der Agennesiebegriff in der griechischen Theologie, des vierten Jahrhunderts. Ein Beitrag zur Geschichte der Trinitatischen Terminologie, Freiburg im Br. 1913
- 5 Torrance, T., The Trinitarian Faith, Edinburgh 1988

Προτεινόμενα διδακτικά εγχειρίδια και συμπληρωματική βιβλιογραφία

Προαιρετική βιβλιογραφία

- 1 Αθανασόπουλος, Κ., “Γνώση, πίστη και μέθοδος. Η αντίθεση του Αγίου Γρηγορίου Παλαμά στον αγνωστικισμό και τη σχετικοκρατία της ύστερης βυζαντινής φιλοσοφίας”. Πρακτικά ΙΒ΄ Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Φιλοσοφίας, Ελληνική φιλοσοφία και γνωσιοθεωρία, Σάμος - Πάτμος 2001, σσ. 11-26
- 2 Βλάχος Ιερόθεος (μητρ.), Ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς ως αγιορείτης, Ιερά Μονή Γενεθλίου της Θεοτόκου, Λεβαδειά 1996
- 3 Γιαγκάζογλου, Στ., “Το πρόσωπο στην περί Τριάδος θεολογία του Αγίου Γρηγορίου Παλαμά”, Ιμάτια Φωτός Αρρήτου, Θεσσαλονίκη 2002, σσ. 145-157
- 4 Ζηζούλιας, Ιω. (μητρ.), “Από το προσωπίον εις το πρόσωπον. Η συμβολή της πατερικής θεολογίας εις την έννοιαν του προσώπου”, εν Χαριστήρια εις τιμήν του Μητρ. Γέροντος Χαλκηδόνος Μελίτωνος, Θεσσαλονίκη 1977, σσ. 287-323
- 5 Ιωάννης Δαμασκηνός, Έκδοσις ακριβής της ορθοδόξου πίστεως, κείμενο, μετάφραση, εισαγωγή, σχόλια Νίκου Μασσούκα, Θεσσαλονίκη 2009
- 6 Καραβιδόπουλος, Ιω., “Εικών Θεού” και “Κατ’ εικόνα” Θεού παρά τω Αποστόλω Παύλω, Θεσσαλονίκη 1969
- 7 Καρμίρης, Ιω., Ορθόδοξος Εκκλησιολογία, Αθήνα 1965
- 8 Μασσούκας, Ν., Δογματική και Συμβολική Θεολογία Β΄, Θεσσαλονίκη 1985
- 9 Μασσούκας, Ν., Φύλαξ άγγελος, ΘΗΕ, τόμ. 1, Αθήνα 1962, 185-188
- 10 Μασσούκας, Ν., “Επιστημονικά, φιλοσοφικά και θεολογικά στοιχεία της Εξαήμερου του Μεγάλου Βασιλείου”, στο Τόμος Εόρτιος Χιλιοστής Εξακοσιοστής Επετείου Μεγάλου Βασιλείου, Θεσσαλονίκη 1981
- 11 Μασσούκας, Ν., Δογματική και Συμβολική Θεολογία Β΄, Θεσσαλονίκη 1985
- 12 Μητσόπουλου, Ν., Θέματα Ορθοδόξου Δογματικής Θεολογίας, Αθήναι 1983
- 13 Νησιώτης, Ν., Προλεγόμενα εις την Θεολογικήν Γνωσιολογίαν, Αθήναι 1965
- 14 Ράντοβιτς, Αμφ., Το μυστήριον της Αγίας Τριάδας, κατά τον άγιον Γρηγόριον τον Παλαμάν, Θεσσαλονίκη 1973
- 15 Σκουτέρης, Κ., Ιστορία Δογμάτων, τομ. Α΄, εν Αθήναις 1963
- 16 Τρεμπέλας, Π. Ν., Δογματική, Αθήναι 1959
- 17 Φλωρόφσκυ, Γ., Οι ανατολικοί Πατέρες του δ΄ αι., Θεσσαλονίκη 1991
- 18 Φούντας, Ιερ. (Μητροπολίτης), Γένεσις, Αθήναι 2004

Ξένη βιβλιογραφία

- 1 Bethune - Baker, J. F., An Introduction to the Early History of Christian Doctrine: to the Time of the Council of Chalcedon, London 1903
- 2 Florofsky, G., “The idea of Creation in Christian Philosophy”, στο Eastern Churches. Quarterly. 3. Supplementary Issue Vol VIII (1949)
- 3 Prestige, L., God in patristic thought, London 1952
- 4 Zizioulas, J., Being as Communion: Studies in Personhood and the Church, New York 1985